

УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті висвітлено питання розвитку професійно-педагогічної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів і вимоги до професійної компетенції. Визначено умови, що можуть підвищити результативність управлінської діяльності керівника, основні складові результатів діяльності сучасного керівника професійно-технічного навчального закладу.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність керівника, управлінська компетенція, професійно-технічний навчальний заклад.

В статье освещены вопросы развития профессионально-педагогической компетентности руководителей профессионально-технических учебных заведений и требования к профессиональной компетенции. Определены условия, которые могут повысить результативность управленческой деятельности руководителя и основные составляющие результатов деятельности современного руководителя профессионально-технического учебного заведения.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность руководителя, управленческая компетенция, профессионально-техническое учебное заведение.

The article deals with issues of professional-pedagogical competence of managers of professional-technical educational institutions and requirements for professional competence. The conditions that can increase the efficiency of the management of the head, and the basic components of modern performance leader vocational-technical schools.

Key words: professional-pedagogical competence manager,

managerial competence, vocational-technical school.

Мета: дослідити умови розвитку і саморозвитку професійно-педагогічної компетентності керівника професійно-технічного навчального закладу; сформувати покоління, здатне навчатися упродовж усього життя; знаходити нові підходи, форми та зміст педагогічної діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останнім часом помітно зросла зацікавленість науковців, педагогів-практиків у вивченні проблеми управлінської компетентності керівника професійного навчального закладу, що свідчить про важливість і соціальну значущість проблеми. Соціально-економічні умови розвитку та інноваційні процеси зумовлюють необхідність випереджального розвитку освітньої галузі, модернізації управління освітою, що передбачає підвищення компетентності управлінців усіх рівнів. Науково-технічний прогрес ставить нові вимоги до рівня професійної кваліфікації керівних кадрів, компетентності та управлінської культури. Для забезпечення професійної самореалізації особистості, формування високої кваліфікаційної майстерності керівників на державному рівні сформульовано стратегічні завдання, визначено основні напрями та шляхи реформування професійної освіти. Управлінська компетентність є складовою професійної кваліфікації керівника, визначальним чинником удосконалення управління закладом.

Діяльність професійно-технічного навчального закладу спрямована на підготовку конкурентоспроможних на ринку праці кваліфікованих робітників. Її цілі і завдання орієнтовані на створення умов для педагогічної творчості, розвиток професійної компетентності керівника.

Реалізація визначених завдань

професійно педагогічної компетентності можлива за рахунок здійснення неперервної освіти, перепідготовки та інноваційного підходу управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу, що відображається: у забезпеченні конкурентоспроможності ПТНЗ, застосуванні демократичних принципів управління, створенні інноваційного середовища в навчальному закладі, розширенні змісту управлінських функцій, зміні структури закладу, моделюванні нової організаційної культури закладу, колективному плануванні розвитку, розробці й впровадженні педагогічних інновацій. Згідно з вимогами до навчального закладу потребують високої професійної компетентності всі учасники навчально-виховного процесу, а особливо керівники навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток педагогічної майстерності та творчості підвищують вимоги до рівня управлінської культури керівників ПТНЗ, їх компетентності та професіоналізму. На сучасному етапі розвитку освіти значне місце посідають розробки з педагогічного менеджменту та педагогічної інноватики, які характеризовані у працях: В. Бондаря, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Лікарчука, В. Маслова, Є. Павлютенкова, В. Паламарчук, О. Попової, М. Поташника та інших. У них визначено сутність освітніх інновацій та їх класифікації, специфіку інноваційної діяльності, інноваційних процесів у кінці ХХ ст., основи управління інноваційною діяльністю в ПТНЗ, сучасні принципи, функції та методи управління в ринкових умовах, наукові засади розвитку закладів освіти як відкритих соціально-педагогічних систем підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти, що стало особливим напрямом розвитку науки і практики в певних країнах світу, у тому числі

й Україні. Подальший розвиток освіти науковці (У. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремінь, В. Луговий, Л. Пуховська, О. Савченко та ін.) пов'язують із такими факторами, як демократизація, гуманізація, професіоналізм, інтеграція у світову культуру, безперервність освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") визначаються стратегічні завдання реформування післядипломної освіти, серед яких: створення умов для постійного підвищення освітнього і кваліфікаційного рівнів, оновлення професійних та загальноосвітніх знань громадян, збагачення духовного та інтелектуального потенціалу суспільства [1, 40].

Пріоритетним залишаються питання розробки й обґрунтування компетентностей конкурентоспроможних керівників навчальних закладів, що формуються під час підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти. Сутність післядипломної освіти визначено Законом України "Про вищу освіту" (ст. 10): "Післядипломна освіта - спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду". Її метою є задоволення індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно й відповідально виконувати посадові функції; упровадження у виробництво новітніх технологій, сприяння подальшому соціально-економічному розвитку суспільства. Післядипломну освіту слід розглядати не тільки як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки дипломованих спеціалістів, а і як форму освіти дорослих, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті певних знань, виробленні навичок і умінь, в особистісному і професійному зростанні. Так, у Законі України "Про освіту" зазначено: "Післядипломна освіта забезпечує одержання нової кваліфікації, нової спеціальності та

професії на основі раніше здобутої у закладі освіти і досвід практичної роботи, поглиблення професійних знань і вмінь за спеціальністю, професією" (ст. 47, п. 1). Як бачимо, саме післядипломна освіта відкриває перед керівниками можливість для здійснення поглибленої професійної підготовки та якісного оволодіння новітніми галузевими знаннями, а також практичного освоєння нових форм і методів управлінської діяльності.

Сучасні вимоги до управлінської діяльності керівника ПТНЗ сформульовані в Законі України "Про загальну середню освіту", а саме: "Посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форм власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України" (ст. 24, п. 2). За таких вимог управління навчальним закладом потребує чіткого усвідомлення керівником необхідності неперервного професійного розвитку як менеджера навчального закладу

Особлива увага та роль приділяються сьогодні неперервній освіті, полягає у "довічному процесі набуття знань; постійному оновленні його змісту; єдності підготовки до життя і самого життя; перманентному характері зміни в освіті; неперервному процесі перетворення освіти в самоосвіту" [2, 242], що включає в себе самоосвіту - це специфічний вид діяльності, яку особистість здійснює з метою задоволення пізнавальних потреб чи покращення своїх особистісних якостей або здібностей [3, 235]. Процес самоосвіти є оптимальним шляхом формування професійної компетентності директора ПТНЗ, оскільки сприяє розвитку здатності до самовдосконалення, самореалізації творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток протягом усього життя. Позитивні наслідки самоосвітньої діяльності можливі в тому випадку, якщо вона відповідно організована, добровільна й усвідомлюється особистістю як соціальна потре-

ба.

Одним зі шляхів розвитку професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів також можна розглядати саморозвиток, підвищення кваліфікації на базі інституту післядипломної педагогічної освіти. Концепція неперервної освіти домінує в усіх педагогічних системах світу, тому що сьогодні людина повинна постійно змінювати напрями, профілі спеціалізації, шукати нові робочі місця, на яких вона змогла б реалізувати свій потенціал, досягти життєвого успіху. Рівень освіти суттєво впливає на якість людини, але базові дані, які вона отримує у вищому навчальному закладі, діють тільки впродовж 10-15 років. Коли особа не продовжує свою освіту, у різних формах не підвищує кваліфікацію, якість її життя знижується. Розвиток сучасного суспільства потребує перекваліфікації людини 7-10 разів упродовж життя.

Зміст неперервної освіти передбачає перехід від традиційних процесів накопичення знань до випереджувального відображення проблем суспільства, уміння саморегулювання людиною рівня своїх знань відповідно до вимог сьогодення, активного перетворення себе і своїх знань, створення власної індивідуальної системи освіти. У нашій країні новий етап розвитку суспільства, зміна економічних структур, нові вимоги до якості професійності спеціалістів вимагають певних методів, видів, форм освіти. Для цього необхідним є постійне підвищення кваліфікації, поліпшення рівня професійної підготовки, створення високоєфективної системи неперервної освіти, розробка її концепції, чіткої структурованості, диверсифікації. У процесі навчання впродовж усього життя важливим є розвиток процесів саморегулювання за допомогою самопостереження, самооцінювання, самоконтролю, коли індивід привчається самостійно шукати дані, інформацію, сам намічає цілі, розробляє програми і тактику їх реалізації, створює засоби контролю над тим, що впливає на процес пізнання і навчання, тому керівник ПТНЗ, щоб здійснювати компетентне керівництво навчальним закладом, повинен постійно навчатися, удосконалювати свої уміння для якісної роботи.

Варто приділити увагу і модернізації управління освітою, що передбачає запровадження нової етики управлінської діяльності, яка базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; упровадженню новітніх інформаційних та комп'ютерних технологій; підвищенню компетентності управлінців усіх рівнів. Підготовка і професійне вдосконалення керівників навчальних закладів є важливою умовою модернізації освіти на сучасному етапі її розвитку.

Управлінська діяльність керівників у системі ПТО – один з основних чинників забезпечення випереджувального розвитку цієї системи, спрямованої на максимальне задоволення освітніх потреб особистості, вітчизняної економіки у кваліфікованих робітниках, оскільки ефективність функціонування ПТНЗ у швидкозмінних умовах ринкової економіки залежить, у першу чергу, від управлінського потенціалу його керівника.

Однією з умов розвитку професійної компетентності саме правова компетентність керівника системи професійно-технічної освіти, яка зумовлена низкою обставин, а саме: специфікою управлінської діяльності, пов'язаною з необхідністю дотримання норм чинного законодавства в організації навчально-виховного і навчально-виробничого процесів у ПТНЗ, а також професійним стандартом нового типу на групу професій "Керівники підприємств, організацій, установ", де перелік обов'язків керівника починається з такого: "керує відповідно до чинного законодавства виробничо-господарською, фінансово-економічною та іншою діяльністю", а розділ, у якому зазначається перелік того, що повинен знати керівник, також починається із законодавчих та нормативних правових актів, що регламентують виробничо-господарську, фінансово-економічну та іншу діяльність [4, 225–226].

Проте якість підготовки до управлінської діяльності переважної більшості керівників за багатьма параметрами ще не достатньо відповідає сучасним вимогам суспільства й держави. Тому актуальною залишається проблема забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів професійно підготовленими конкурентоспроможними керівниками [5, 47].

Для розвитку професійної компетентності керівника важливий професіоналізм – вузько-направлена діяльність особистості у своїй галузі, професії; оволодіння ефективними методами діяльності; систематичність та надійність виконуваної роботи. Загальне поняття професіоналізму необхідно розглядати як професіоналізм діяльності та професіоналізм особистості, тобто:

- професіоналізм діяльності – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і вмінь, зокрема тих, що базуються на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами і способами розв'язання професійних завдань. Це дає змогу здійснювати діяльність із високою стабільною продуктивністю;

- професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих та індивідуально-ділових якостей, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, професійну мотиваційну спрямованість, ціннісні орієнтації, професійні інтереси.

В управлінській діяльності керівника питання компетентності пов'язується з професіоналізмом, тому категорія "професійна компетентність" є важлива й визначається рівнем професійної освіти та досвідом, індивідуальними здібностями і якостями керівника, мотивованим прагненням до неперервної самоосвіти і самовдосконалення, творчим відповідальним ставленням до справи. До рівня професійної освіти та компетентності керівника навчального закладу П. Щербань [6] відносить професіоналізм і педагогічну культуру, які залежать від рівня його психолого-педагогічних знань, педагогічної майстерності і культури спілкування. На думку дослідника, професійна компетентність керівника закладу освіти включає: знання державного законодавства про освіту і виховання молоді; обізнаність нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України; знання трудового законодавства і захисту дітей; глибокі знання з педагогіки, психології та основ педагогічної майстерності; знання змісту навчальних програм і підручників навчального закладу;

досконале володіння методикою навчання і виховання; культуру спілкування; морально-етичну культуру; педагогічний такт; художньо-естетичну культуру; принциповість і вимогливість; аналітичні й діагностично-прогнозуючі здібності; досконале володіння мистецтвом управління й керівництва; уміння виділяти головні проблеми та концентрувати зусилля колективу на їх розв'язанні; заохочувати педагогів оволодівати мистецтвом навчання і виховання та передовим педагогічним досвідом; створювати доброзичливий психологічний мікроклімат у педагогічному й учнівському колективах; обізнаність із сучасними науковими концепціями про школу і національне виховання дітей та молоді [6, 84].

Підготовка сучасного керівника навчального закладу передбачає отримання ним фахової освіти зі спеціальності "Менеджмент" (спеціалізація "Управління навчальним закладом"), самоосвіту та саморозвиток. Його професіоналізм – це психолого-педагогічний феномен, який ґрунтується на педагогічній культурі та професійній свідомості, що являє собою складну взаємодію управлінського мислення, педагогічних здібностей, професійних знань та вмінь, індивідуально-особистісних характеристик керівника, які виявляються в його духовності, інтелігентності, гуманізмі, реалізуються у творчій управлінській діяльності.

Професійно-педагогічна підготовка керівників навчальних закладів на рівні післядипломної педагогічної освіти має полягати в розвитку компетенцій (функціональної, соціально-педагогічної, соціально-економічної, інноваційної), які інтегруються у професіоналізм управлінської діяльності. Розвиток професійно-педагогічних компетентностей дає можливість для забезпечення зростання рівня професійного конкурентоздатного керівника навчального закладу з урахуванням набутого ним досвіду та потреби в особистісних професійних змінах. Поєднання теоретичних знань з практикою дозволяє надавати оперативну підтримку діяльності менеджерів освіти в будь-який актуальний спосіб.

Для підвищення рівня управлінської компетентності керівників ПТНЗ розроблено й запроваджено в на-

вчальний процес курси підвищення кваліфікації. Їх зміст базується на сучасних досягненнях вітчизняної та європейської педагогічної, психологічної, філософської науки, менеджменту, зважаючи на тенденції розвитку освіти й вимоги до керівника, рівень його професійної компетентності й особистісної культури. Їх структура передбачає ряд компонентів, що визначаються метою і завданнями запропонованої моделі формування та розвитку професійної компетентності конкурентоздатного керівника.

Компетентність керівника професійно-технічного навчального закладу включає знання, необхідні для успішного управління, їх постійне оновлення; він систематично аналізує і приймає ефективні управлінські рішення; має визначений набір управлінських рішень, алгоритмів вирішення типових задач, який зможе використовувати в разі необхідності. Згідно з положенням про атестацію педагогічних працівників, один раз на п'ять років вони проходять підвищення кваліфікації, проте цілеспрямоване навчання здійснюється лише в магістратурі (спеціальність "Менеджмент", спеціалізація "Управління навчальним закладом").

Процес підвищення кваліфікації передбачає неперервний розвиток творчого потенціалу керівних кадрів – сукупності можливостей засвоєння професійних знань, формування педагогічних умінь, розвитку особистісних якостей, які забезпечують оволодіння новими методами та формами навчання і виховання. Неперер-

вна освіта є не тільки провідною умовою всебічного розвитку особистості, збагачення її творчого потенціалу, засобом реалізації здібностей, а й важливим фактором соціально-економічного розвитку суспільства, його духовної і виробничої сфери, конкурентоспроможності держави на світовій арені [7, 25]. Таким чином, саме компетентнісний підхід займає виключне місце у формуванні конкурентоздатного керівника навчального закладу у процесі післядипломної освіти. Найважливішим завданням повинне бути не тільки засвоєння фахових знань і поглиблення професійної компетентності, але й постійний розвиток управлінських якостей

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, основними умовами розвитку педагогічної компетентності керівника ПТНЗ є процес постійної неперервної самоосвіти в інститутах післядипломної освіти, а також підвищення своєї компетентності в магістратурі за спеціальністю "Менеджмент", спеціалізація "Управління навчальним закладом" або під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Тому система розвитку компетентностей керівника має створюватися з урахуванням сучасних вимог, уявлень про освітню діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К. : Райдуга, 1994. – 61с.

2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / [за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.

3. Чайка В. М. Основи дидактики : навчальний посібник / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.

4. Мельник С. В. Освітньо-професійні стандарти у контексті реформування підготовки кадрів / С. В. Мельник. – Луганськ : Віртуальна реальність, 2008. – 278 с.

5. Гаевский Б. Культура управления и организационная культура / Б. Гаевский Б., Ю. Палеха // Персонал. – 1998. – № 4. – С. 60–63.

6. Щербань П. М. Мистецтво управління – це передовсім мистецтво бути чесним / П. М. Щербань // Освіта і управління. – 1998. – Т. 2. – № 4. – С. 83–90.

7. Олійник В. В. Післядипломна педагогічна освіта в Україні у контексті світового розвитку / В. В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 25–29.

8. Закон України "Про освіту" // Законодавчі акти України з питань освіти. За станом на 1 квітня 2004 року : офіц. вид. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К., 2004. – С. 21–52.

9. Королюк С. В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія / С. В. Королюк. – Полтава : 2007. – 168 с.

Стаття надійшла 15.02.2017 р.